

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№45
(19235)

2019 чылдың
апрель 25
четверг

Хүннүң үнери — 05:01
Ажары — 19:55
Хүн дурту — 14:54

Садар өртээ хостуг 12+

Көдээде интернет

ХАРЫЛЗАА ТУРДА САЙЗЫРААР

интернет харылзаа база тургустунган. Ынчангаш фемтосоталарны (эвээш күчүлүг харылзаа станциялар) дидимибиле тургузуп эгелээн бис. Бо арга-дуржулганы Бии-Хем кожуунун Тарлаг суурунга уламчылаан бис. Ында 501 кижичурттап турар. Ооң мурнунда ол бичиисуурга интернет хамаанчок, кандыг-даа харылзаа чок турган. Ам тарлагжылар доктаамал үзүктөл чок харылзаада турар апаарыга өөрүп тур мен».

gov.tuva.ru

Тываның ырак-узок бүгү суурларга интернет четкизи турар болза, унгаар сайзырал оон чайлавас эрин амгы аныяк салгал дыка билер. Олар өскөн-төрээн черин-урттаксаар, ажил-агыйын аңаа күдүксээр. Ынчангаш Тываның тыңы Шолбан Кара-оол бо талазы-а айтырыгны доктаамал көдүрүп. Ол социал четкилерде бодунун тунда мынчаар бижээн.

Чедери берге суурлар оспаксыргай далда турарының хараазы-биле уту хоозурап, чону эвээжеп эгелээри дингир. Ындыг-даа болза орук биле алзаа барда, чон кажан-даа өскөн-чон черинден белен көжүп чоруксавас.

А бир эвес интернет кожуптар болза, черниң ыраа-даа уттундурар, суурлар чайгаар хөгжүп, чуртталгазы чаарттынып эгелээр. Мындыг хөгжүлделиг суурларже хоорай чурттакчылары боттары-даа чоруксай бээр. Ынчангаш бүгү Тывага интернет харылзаазын тургузар бо айтырыг кончуг чугула. Бо айтырыгны бис фемтосот — эвээш күчүлүг харылзаа станцияларының ачызында шиитпирлеп шенеп турар бис. Ооң дугайында чоокта чаа база бижип турган мен. Мындыг хевирлиг станцияны Эрзин кожуунун Мөренге тургузуп эгелээн шенелдевис кончуг чогулмачыг түңнелдиг болган. Амгы үеде ында чон карман телефону-биле хостуг харылзажып турар болгаш

Хүннүң медээлери

«ЕНИСЕЙ СИБИРИНИҢ ЛИДЕРЛЕРИ»

Тывада, Хакасияда, Красноярск крайда «Енисей Сибириниң лидерлери» деп мөөрей чарлаттынган. Аңаа 21 хардан 50 харга чедир күзөлдиг улус киржип болур. Амдызында Тывадан бо мөөрейге 50 киж билдиришкиннерни кириген. Тиелекчилер инвестициялыг төлевилелдерниң кадрлар курлавырын-че кирер болгаш «Енисей Сибирини» деп улуг төлевилелге ажилдаар арга тургустунар. Ниитизи-биле төлевилелдерге ажилдаар специалистерге 70 муң ажилчын олуттарны инвестор-компаниялар тургузуп бээр. Аңаа ажил тып алырының эн-не дүрген аргазы, бо мөөрейге киржип, билдиришкиннерни саадатпайн, дараазында сайтыже чорудар.

#Сибирь #Тыва #кадровыйрезерв

2500 УРУГ ДЫШТАНЫР

Бо чылын Тываның Кадык камгалал яамызы 2500 хире уругну курорт-санаторлуг организацияларга дыштандырат. 2019 чылдың май 1-ден ноябрь 15-ке чедир диспансер учедунда хоочураан аарыгларлыг 900 ажыг уругну Хакас Республика биле Красноярск крайның эмнедилге дыштанылга черлеринче айткарар.

«СИБИРЬНИҢ ДАҢГЫНАЗЫ» КЫМЫЛ?

Сибирь федералдыг округта өөренип турар тыва студентилер аразынга «Сибирьниң даңгыназы-2019» мөөрей Новосибирск хоорайга апрель 27-де болуп эртер. Аңаа Кемерово, Новосибирск, Томск, Екатеринбург, Улан-Удэ, Кызыл, Барнаул болгаш Красноярск хоорайларда өөренип турар бистиң чангыс чер-чурттугларывыс чараш кыстар киржир.

«ЧАҢГЫ-ХАЯ 3 ДАКПЫР ТИЛЕКЧИ

Кызылда Алексей Чыргал-оол аттыг уран чүүл колледжизиниң «Чаңгы-Хая» аас чогаал ансамбли Аныяктарның XVIII Дельфий оюннарынга «Ансамбльдин күүселдезинде чоннуң ыры» деп номинацияга алдын медальды чаалап алган. Бүгү-россия чергелиг уран чүүл көрүлдизинге «Чаңгы-Хая» 3 дугаар чыл улаштыр шаңналдыг черлерни чаалап алганы бо. Бир-ле дугаарында Дельфий оюннарынга 2014 чылда киришкеш, 1-ги чергениң лауреаттары атка төлөпиг болган.

40 ЧОЛААЧЫ ТУТТУРГАН

Амыдырал-чуртталгада аңгы-аңгы чылдагааннарның уржуу-биле өрелерин төлөвейн турар чолаачыларны илередир талазы-биле суд приставтарының хемчеглери уамчылап турар.

КАИ инспекторлары-биле Кызыл кожуунун Элегес-Аксы суурда доктаамал постуга каш хонук ажилдаан түңнелинде янзы-бүрү торгоалдар, алиментилер болгаш өске-даа өрелерлиг 40 хире хамаатылар туттурган.

«ШЫН» — ТӨӨГҮЛҮГ СОЛУН

«Шын» солунуң 2019 чылдың чагыдылгасы Тываның бүгү почта салбырларында бо хүннерде чоруп турар. Ынчангаш «Шын» үезинде чагыдып алырынче республиканың ырак-чоок булуңнарында чурттап турар хүндүлүг чонувусту, бижикчилеривисти, номчукчуларывысты кыйгырдывыс!

Эргим эш-өөр! Ынак солунуңарны бажындан-даа үнмейн, чагыдып алыр чаа арга база тыттып келген. Чүс-чүс километр ыракта чурттап турар чоок кижилеринерге, эштеринерге белек кылдыр, podpiska.pochta.ru сайтыны таварыштыр солунну чагыдып берип болур силер.

	ИНДЕКСТЕР	1 айда	3 айда	6 айда
Хууда чагыдыкчылар	П6855	167,39	502,17	1004,34
Бүдүрүлгелер болгаш организациялар	П6860	175,44	526,32	1052,64
Редакциядан чагыдарга	—	96	288	576

Солун дамчыштыр чарлалдар, байыр чедиришкиннерин төлевирлиг кылып болур.

Электроннуг почта: reklamashyn@mail.ru. Тел. 8-923-552-20-70.

Солунну чиик өртекке чагыдып алыр арганы эрттирбе! Чагыдылгаже далаш!

Чазак Даргазы социал четкилерде

ДЕМИР-ОРУК СПЕЦИАЛИСТЕРИН БЕЛЕТКЭЭР

Тывага демир-орук туду-унга ниитизи-биле 2 муң ажыг кижилер хергелеттинер. Бо талазы-биле Шолбан Кара-оол соцеткиде мынчаар бижип турар:

«Демир-орук специалисттерин белеткээри-биле боттары-выстың доозукчулары-высты чурттуң эң-не дээр өөредилге черлеринче өөредип кирир ажылды күштелдирер ужурлуг бис. Чангыс чер-чурттугларым бо-ла менден айтыра бээрлер, демир-орук тудуунга өскээртен келген специалисттер колдай бербес бе, тус черниң чуртта-чылары куруг артпас бис бе деп. А бо байдал Силер биле бистен дорт хамааржыр. Ынчангаш Эртем болгаш өөредилге яамызынга бо талазы-биле айтырыгны онза контролга алырын дааскан мен. Оон аңгыда, сактып кээлинер, Кызылдың транспорт техникумун федералдыг статус чедирип алыр дээш канчаар кызып турган ийик бис. Ам чүгле аңаа республиканың чуртта-чылары-риндемир-орук специалисттери кылдыр белеткээри арткан. Амдызында бисте 90 кижилер демир-орук та-

лазы-биле өөренип турар. Ол орукка барык 2 муң ажылчынар болгаш инженерлер херек. Россияның Транспорт яамызы-биле бистиң техникуму-вусту сайзырадыр дугайында чугааны 2013 чылда-ла чоруткан бис. Министриниң даалгазы турган, ынчалза-даа ол күүсеттинмейн артып калган. Чүге дээр төлөвилел боду турупкан турган болгай. Ам бо хүнде демир-орук тудуу черле эгелээр боор дээрзинге бүзүрел бар. Ынчангаш техникум дугайында дугуржулганы база катап көдүрери чугула. Бис маңаа Кызылга чоокку үеден бээр боттары-выстың демир-орукка ажылдаар кадрлары-высты белеткеп эгелей бээр бис. Бо чылын Кызылдың транспорт техникумунун «Демир-орук тудуу, орук чорудуунун ажыл-агыйы» деп мергежилдиг 15 кижилер доозар. Олар бүдүрүлгө практикасын Абаканга демир-орук станциязынга эрттирер.

АРАГА ЧОК БАЙЫРЛАЛ ООН-ДАА СОЛУН

Тывага байырлал хүннери узаан тудум чоннуң арагаже сундулаары эвээжевейн турарын амыдырал көргүзүп турар. Ол ышкаш бүдүү арага садар улус ону ажыглап, хамчыктыг ажылын чорудуп эгелээри чажыт эвес. Түңнелинде, «араганың кырынга чам үнгенин» чон эки билер. Ынчангаш Тываның девискээринге майның дыштаныр хүннеринде чажыт арага садып кижилер-биле демиселди күштелдирерин Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол негээн.

«Арага сөөртүкчүлериниң байырлалдар бүдүүзүндө, ылаңгыя чаа чылдың азы майның узун хонуктарында, Тываже тонна-тонназы-биле бодунуң хоранын чедирип алыр дээш, идепкейи көдүрүлүп эгелээр. Полиция биле улусчу дружиналарның май 1 бүдүүзүндө эрттирген рейдлериниң түңнелдери байдалды бадыткап, көргүскен. Водканы колдуунда-ла чедери берге Тожу биле Мөңгүн-Тайгаже чедирип турар болган. Корум-чурум камгалаар органнар-биле бо ажылды күштелдирерин дугурушту-вус» – деп, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол рейдлериниң түңнелинге хамаарыштыр чугаалаан.

Чажыт арага садыгчыларының кончуг идепкейжи үезин ажыглаар херек. Ынчангаш майның дыштаныр хүннеринде тус

черде бот-башкарылга органна-ры полиция ажылдакчылары-биле кады демниг спирт холуксаалыг продукция садып турар черлерни илередир ажылды күштелдирер. Эрткен 2018 чылда 112 «адрестерни» илереткеш, оларның эзлеринге административтиг харыысалганы онааган.

«Бутлегерлерни харыысалгага онаап болур бүрүн эрге кожуун чагыргаларында бар. Ынчангаш байырлалдар соонда, арага садып-саарарының чурумун хажыткан, хоойлуга удур кайы хире арага сатканынга чеже протокол долдурганын, профилактиктиг кандыг хемчеглер алганын, ооң түңнелдери кандыг болганын аңгы илеткелдерге дыңнаар бис» – деп, Шолбан Кара-оол муниципалитеттер баштыңнарынга сагындырган. Республика Баштыңы найысылалдың солагай талакы дачаларында чөпшээрел чокка ажык-чарлыы-биле арага садып турар садыгларже, чуртта-чылыг бажыңнарже онза кичээнге-ни угландыраарын айткан.

Республикада бүрүткеттинген 18 хову өрттериниң 14-үндө кижилер буруулуг. РФ-тиң Онза байдалдар яамызының Тывада эргелели регионнун Баштыңы Шолбан Кара-оолга оон дугайында илеткээн.

Апрель 22-ге чедир өөскээн өрттер от-биле серемчилеп чогуңдан, а бирээзи бичии уругларның буруузу-биле болган. Өрт үндүргени дээш кеземчеге онаажып болур дугайында сагындырылганы доктаамал берип турза-даа, кургаг ойт-сиген өрттеткенин хову шөлдер когараан. Чуртта-чылыг черлерни долгандыр 5 километр девискээрге черлер өрттенип, ооң 30 хуузуң от-көс шыва алган болза, буруулуг кижилерни тодарадыр ажылдарны чорудуп турар.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол республиканың чуртта-чы чонунга кургаг ойт-сигенни өрттетпезинче кыйгырган. «Забайкальде коргунчуг айыыл-халап болганын көрдүңер ыйнаан. Бистиң республикада өртке удур албан черлери байдалды шыңгыы хайгаарап, ажылды чорудуп турар. Бо хүннерге чедир он ажыг өрттү өжүрген. Улуг-хүнде республикага улуг чаъс чагганы байдалды чүгээрткен. Ынчалза-даа серемчиде хорам-ча чок. Часкы агаар-бойдушту эки билер силер. Кургаг хаттар бо-ла сырыннап кээр. Бичии-ле кошкак

Өртке удур хем

ӨЛДЕН АРТАР...

болзувусса, хову-шөлдерже, улуг өртче шилчип болур айыыл бар.

Бурунгу хүн, чаа-ла, Кызылды долгандыр 4. Шагаан-Арыг база Ак-Довурак чоогунга 2 өрттү өжүрген. Кургаг сиген өрттеткенин түңнелинде өрттер үнген. Чоок улустарыңарга, таныш-көрүш, эш-өөрүңерге, уругларыңарга чагып-сургап чугаалап туруңар. Бодун хүндүлээр кижиниң ада-иезиниң үнелиг чагыг сөстөрүн телевидениеде азы солунда үнүп турар чарлапдарга канчап деңгээр. Улуг кижилерниң чагыг сөстери аныктарга болгаш бичии уругларның сеткилинге дээп, амыдыралдың дүрүмнери апаарыңа бүзүрээр мен. Ынчан

айыыл-халаптан ча-бис» – деп, ол бодун бижээн.

Тывада ОБЯ эрге дээзи-биле алырга, а хову-шөлдерде өртлеттинмээр. Апрель 30-ге чедир республикада девискээринге онза чурумну чарла-одаг, бок-күзүрүм, кыпсыры хоруглуг, чарлаттыңан онза дүрүмнерин хажытка-гада административ-чурум хоойлузунда-езугаар, буруулуг-мундан 300 муң ру-торгаалды онаап бол-

ӨЗҮЛДЕНИҢ

ӨЗЭЭ

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ЧУРАГАЙЛЫГ БОЛГАШ ГУ-ТАРЛЫГ МЕРГЕЖИЛДЕРНИҢ ТӨП ЧЕТКИЛЕ

Өөредилгениң аргаларын утка-туруузуңуң аайы-биле чаартыры болгаш сайзыраңгай-ыдары:
- Техноложияларны;
- Информатиканы;
- Айыыл чок болурунун эге билгилери (ОБЖ).

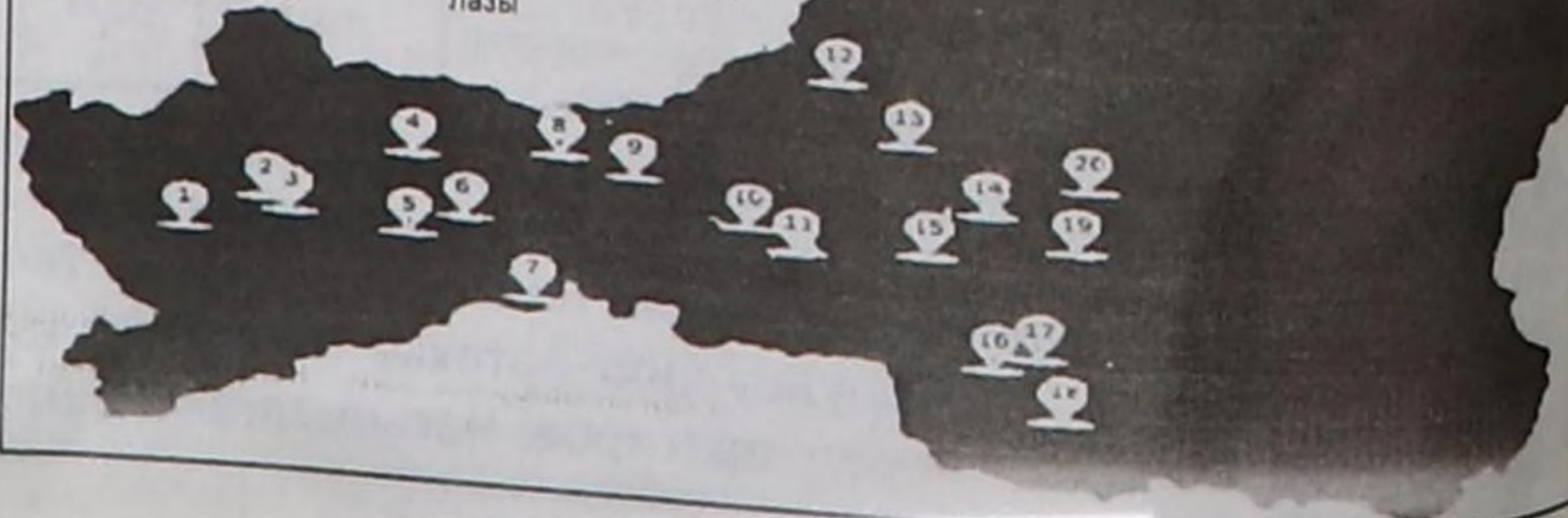
«Өзүлдениң өзээ» төптөри – чурал-ыг, бойдус эртемниң, техник-болгаш гуманитарлыг мергежилде-немелде ниити өөредилгениң программаларының эге билгилери-чаа аргаларын школарга кири-

Аудиторияның төлөвилели коворк (коллективтиг оф-принцивинге тур-тунган, ооң баазы-чаңгыс болгаш бөл-ажылчын олуттар, м-лекториялар, шыды-лаар өрээл болгаш «М-тимедиа» зоназы ба-

2024 чылга чедир школачыларның 100%-зун хаара тудар

2019 чылда 20 «Өзүлдениң өзээ» төптөрин ажыдар

1. Тээли школазы
2. Кызыл-Мажалык № 1 школазы
3. Кызыл-Мажалык № 2 школазы
4. Суг-Аксы школазы
5. Чыраа-Бажы школазы
6. Хайыракан школазы
7. Хандагайты школазы
8. Чаа-Хөл школазы
9. Арыг-Үзүү школазы
10. Ак-Тал школазы
11. Хову-Аксы школазы
12. Уюк школазы
13. Суклак школазы
14. Целинное школазы
15. Бай-Хаак школазы
16. Чыргаланды школазы
17. Самагалдай № 2 школазы
18. Эрзин школазы
19. Бүрен-Хем школазы
20. Сарыг-Сеп № 1 школазы

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

«Тыва Республиканың Чазаның дугайында» «Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 13-кү чүүлүгө өскерилгелер кириеринин дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң төлөвилелиниң дугайында

2019 чылдың апрель 9 № 161 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның док-
таадыры болза:

«Тыва Республиканың Чазаның дугайында» «Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 13-кү чүүлүгө өскерилгелер кириеринин дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң төлөвилелин чүүлдүг деп ээш, Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) сайгарып көөр

кылдыр кириер.

2. Ук Конституция хоойлузун Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) сайгарып көрүп турда, Тыва Республиканың Чазаның албан езузу-биле төлээзи кылдыр Тыва Республиканың Орук-транспорт комплекзинин талазы-биле сайыды О.О. Бадыны томуйлаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазаның док-
таадыры болза:

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

«Тыва Республиканың Чазаның дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 13-кү чүүлүгө өскерилгелерни кириеринин дугайында

Чүүл 1
2003 чылдың декабрь 31-де № 95 УХ-1 «Тыва Республиканың Чазаның дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 13-кү чүүлүгө өскерилгелер кириеринин дугайында» 2011 чылдың июль 1-де №170 Федералдыг хоойлуга дүүштүр техниктиг хыналдаларны чорутканы дээш төлөвилелин хемчээлин доктаадып тургузар болгаш ук төлөвилелин хемчээлин сагып турарын хыналдага алыр;»
2) 60.2 пунктуга дараазында немелдени кириер:
«60.2) «Россия Федерациязының күрүнө эрге-чагыргазының хоойлу-жудулга (төлээлежилге) органнын организастаарының ниити принциптеринин дугайында» 1999 чылдың октябрь 6-да №184 Федералдыг хоойлуунуң 26.3 чүүлүнүн 7.1 пунктузун өзүгаар база Россия Федерациязының Президентизинин болгаш Чазаның нормативтиг эрге-хоойлу актыларына дүүштүр федералдыг эрге-хоойлу органнының бүрүн эргелерин Россия Федерациязының субъектизинде күүседикчи эрге-чагырга органнына дамчыдып бергенинге дүүштүр бүрүн эрге-хүлээлгелеринин күүселдезин чорудар;».

Чүүл 2

Ук Конституция хоойлузу, ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, күш кирер.

Тыва Республиканың Баштыңы
Ш. КАРА-ООЛ.

«Тыва Республиканың Чазаның дугайында» «Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 13-кү чүүлүгө өскерилгелер кириеринин дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң төлөвилелиниң дугайында

2019 чылдың апрель 9 № 162 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның док-
таадыры болза:

«Тыва Республиканың Чазаның дугайында» «Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 13-кү чүүлүгө өскерилгелер кириеринин дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң төлөвилелин чүүлдүг деп ээш, Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) сайгарып көөр

кылдыр кириер.

2. Ук Конституция хоойлузун Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) сайгарып көрүп турда, Тыва Республиканың Чазаның албан езузу-биле төлээзи кылдыр Тыва Республиканың Юстиция херектеринин талазы-биле сайыды А.Г. Оюнну томуйлаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазаның док-
таадыры болза:

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

«Тыва Республиканың Чазаның дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 13-кү чүүлүгө өскерилгелерни кириеринин дугайында

Чүүл 1
2003 чылдың декабрь 31-де № 95 УХ-1 «Тыва Республиканың Чазаның дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 13-кү чүүлүгө өскерилгелер кириеринин дугайында» 2011 чылдың июль 1-де №170 Федералдыг хоойлуга дүүштүр техниктиг хыналдаларны чорутканы дээш төлөвилелин хемчээлин доктаадып тургузар болгаш ук төлөвилелин хемчээлин сагып турарын хыналдага алыр;»
2) 60.2 пунктуга дараазында немелдени кириер:
«60.2) «Россия Федерациязының күрүнө эрге-чагыргазының хоойлу-жудулга (төлээлежилге) органнын организастаарының ниити принциптеринин дугайында» 1999 чылдың октябрь 6-да №184 Федералдыг хоойлуунуң 26.3 чүүлүнүн 7.1 пунктузун өзүгаар база Россия Федерациязының Президентизинин болгаш Чазаның нормативтиг эрге-хоойлу актыларына дүүштүр федералдыг эрге-хоойлу органнының бүрүн эргелерин Россия Федерациязының субъектизинде күүседикчи эрге-чагырга органнына дамчыдып бергенинге дүүштүр бүрүн эрге-хүлээлгелеринин күүселдезин чорудар;».

июнь 21-де, ноябрь 29-та, декабрь 30; 2012 чылдың ноябрь 17-де; «Шын», 2009 чылдың июль 23-те; 2010 чылдың январь 19-та, 2011 чылдың июнь 21-де, декабрь 6-да, декабрь 31-де; 2012 чылдың ноябрь 20; «Тыва Республиканың хоойлу-дүрүмнери», 2013 чылдың март 26-да; 2014 чылдың май 14-те; 2015 чылдың июль 8; Эрге-хоойлу медээлеринин албан езузунуң интернет-порталы, 2015 чылдың июнь 29, №1700201506290002; 2016 чылдың декабрь 14, №1700201612140004; 2017 чылдың июль 13, №1700201707130006; 2019 чылдың март 18, №1700201903180005) дараазында өскерилгелерни кириер:
1) 3-кү кеззэнге:
а) дараазында ужур-уткалыг 2' пункту не мээр:
«2') Тыва Республиканың Чазаның эргелелинде турар стратегтиг планнаашкын документилерин ажилдап кылыр болгаш таарыштырар чурумну тодарадыр болгаш ындыг документилерни бадылаар (чүүлдүгүнөр);»
б) 4-кү пункту дараазында эдилге-биле бижиер:
«4) Тыва Республиканың республика бюджетинин күүселдезин хандырып

июль 8; Эрге-хоойлу медээлеринин албан езузунуң интернет-порталы, 2015 чылдың июнь 29, №1700201506290002; 2016 чылдың декабрь 14, №1700201612140004; 2017 чылдың июль 13, №1700201707130006; 2019 чылдың март 18, №1700201903180005) дараазында өскерилгелерни кириер:
1) 3-кү кеззэнге:
а) дараазында ужур-уткалыг 2' пункту не мээр:
«2') Тыва Республиканың Чазаның эргелелинде турар стратегтиг планнаашкын документилерин ажилдап кылыр болгаш таарыштырар чурумну тодарадыр болгаш ындыг документилерни бадылаар (чүүлдүгүнөр);»
б) 4-кү пункту дараазында эдилге-биле бижиер:
«4) Тыва Республиканың республика бюджетинин күүселдезин хандырып турар:
Тыва Республиканың Дээди Хуралы-че (парламентизинче) кириер:
Тыва Республиканың республика бюджетин күүселдезинин дугайында отчеттарны кириер;
Тыва Республиканың Чазаның ажил-

чорудулгазының түңнелдеринин дугайында чыл санында отчеттарны кириер;

Тыва Республиканың күрүнө программаларының боттандырылганының дугайында болгаш ооң ужур-дузазының дугайында чыл отчетунга түңнел илеткээр;

Тыва Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлденин стратегтиг боттаннышыкының дугайында план хемчеглеринин күүсеттинип турарының дугайында чыл санында отчеттарны кириер;

Тыва Республиканың күрүнө бүдүрүлгелеринге, Тыва Республиканың күрүнениң бюджет албан черлеринге болгаш Тыва Республиканың күрүнениң автономнуг албан черлеринге бюджет инвестицияларын бээр чурумун доктаадыр;»
в) 10' пункту «эргелерин камгалаар» деп сөстөрүн соонга «биче буурай үндэзин чоннар болгаш өскелер-даа» деп сөстөрнү немээр.

Чүүл 2

Ук Конституция хоойлузу, ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хүн эрткен соонда күш кирер.

Тыва Республиканың Баштыңы
Ш. КАРА-ООЛ.

«Тыва Республиканың Чазаның дугайында» «Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 13-кү чүүлүгө өскерилгелер кириеринин дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң төлөвилелиниң дугайында

2019 чылдың апрель 9 № 162 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның док-
таадыры болза:

1. «Тыва Республиканың Чазаның дугайында» «Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 13-кү чүүлүгө өскерилгелер кириеринин дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң төлөвилелин чүүлдүг деп көргөш, Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) сайгарып көөр

кылдыр кириер.

2. Ук Конституция хоойлузун Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) сайгарып көрүп турда, Тыва Республиканың Чазаның албан езузу-биле төлээзи кылдыр Тыва Республиканың Юстиция херектеринин талазы-биле сайыды А.Г. Оюнну томуйлаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазаның док-
таадыры болза:

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

«Тыва Республиканың Чазаның дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 13-кү чүүлүгө өскерилгелерни кириеринин дугайында

Чүүл 1

2003 чылдың декабрь 31-де № 95 УХ-1 «Тыва Республиканың Чазаның дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 13 чүүлүгө өскерилгелер кириеринин дугайында» 2011 чылдың июль 1-де №170 Федералдыг хоойлуга дүүштүр техниктиг хыналдаларны чорутканы дээш төлөвилелин хемчээлин доктаадып тургузар болгаш ук төлөвилелин хемчээлин сагып турарын хыналдага алыр;»
2) 60.2 пунктуга дараазында немелдени кириер:
«60.2) «Россия Федерациязының күрүнө эрге-чагыргазының хоойлу-жудулга (төлээлежилге) органнын организастаарының ниити принциптеринин дугайында» 1999 чылдың октябрь 6-да №184 Федералдыг хоойлуунуң 26.3 чүүлүнүн 7.1 пунктузун өзүгаар база Россия Федерациязының Президентизинин болгаш Чазаның нормативтиг эрге-хоойлу актыларына дүүштүр федералдыг эрге-хоойлу органнының бүрүн эргелерин Россия Федерациязының субъектизинде күүседикчи эрге-чагырга органнына дамчыдып бергенинге дүүштүр бүрүн эрге-хүлээлгелеринин күүселдезин чорудар;».

турар;

Тыва Республиканың Дээди Хуралы-че (парламентизинче) кириер:

Тыва Республиканың республика бюджетинин күүселдезинин дугайында отчеттарны кириер;

Тыва Республиканың Чазаның ажил-чорудулгазының түңнелдеринин дугайында чыл санында отчеттарны кириер;

Тыва Республиканың күрүнө программаларының боттандырылганының дугайында болгаш ооң ужур-дузазының дугайында чыл отчетунга түңнел илеткээр;

Тыва Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлденин стратегтиг боттаннышыкының дугайында план хемчеглеринин күүсеттинип турарының дугайында чыл санында отчеттарны кириер;

Тыва Республиканың күрүнө бүдүрүлгелеринге, Тыва Республиканың күрүнениң бюджет албан черлеринге болгаш Тыва Республиканың күрүнениң автономнуг албан черлеринге бюджет инвестицияларын бээр чурумун доктаадыр;»
в) 10' пункту «эргелерин камгалаар» деп сөстөрүн соонга «биче буурай үндэзин чоннар болгаш өскелер-даа» деп сөстөрнү немээр.

Чүүл 2

Ук Конституция хоойлузу, ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хүн эрткен соонда күш кирер.

Тыва Республиканың Баштыңы
Ш. КАРА-ООЛ.

Демография

ЧОННУҢ САНЫ КӨВҮДЭЭР

Чурттакчы чоннуң саны, ооң көвүдээри азы эвээжээр, салгалдарның солчуру, кижилерелгеттен бо делегейде барда, (амыдырал-чуртталгазы) төнчү чок болушкун. Эртем дылы-биле чугаалаарга, ону демография дээр. Демографтыг болушкуннар дээр-ле кижилерниң төрүттүнери, оларның онча-менди өзүп көвүдээри, өгленири болгаш чарлыры, ажы-төлдүң төрүттүнери, кижилерниң өлүп хораары, чурттакчы чоннуң бир девискээрдэн өске девискээрге көжери дээш нарын чүүлдер-дир.

Чурттакчы чоннуң демографтыг байдалы ниитилелде болуп турар политиктиг, экономиктиг болгаш социал болушкуннардан дорт хамаарылгалыг. Күрүнениң кайы-бир тодаргай девискээринде демографтыг байдалды күрүнениң бүгү девискээринде демографтыг байдалдан аңгылай көрүп болбас деп эртемденнер санап турар. Бир эвес амгы Россияны алып болза, ооң кайы-бир девискээрлеринде байдалы өске девискээрлерге деңнээрге, элээн ылгалдыг. Тыва Республикада демографтыг байдалды алып болза, РФ-тиң чамдык регионнарындан элээн эки (доктаамал турум байдалда). Тус черниң чурттакчыларының төрүттүнүп көвүдээри 2018 чылда ниитизи-биле 13,5 хуу болган. А бо дээр-ле Россияда бедик көргүзүлгелерин бирээзи.

Чурттакчы чон амыдыралдык кадык-чаагай хевиринге сундугуп, спортка болгаш күш-культурага хандыкшып, арага-дары ижер чоруктан хоорлуп турары республикага демографтыг байдалдың турум боорунга улуг салдарны чедирген. Кызыл хоорайга, кожууннарга спорт залдарын болгаш шөлдерни, эштер бассейнерни элээн хөйүнү туткан. Ооң ачызында эң ылаңгыя аныяктар спорт-биле амыдырал-чуртталгазын холбаштырып, эң шыырак спортчулар делегей чергелиг маргылдааларга төрөөн Тываның, Россияның ат-алдарын камгалап турар. А ол дээр-ле элээди оолдар, уругларга үлеер-чижек-тир. ТР-ниң Спорт яамызының сан-чургайлары-биле алырга, 2018 чылда 144 626 кижилер спорт болгаш күш-культура-биле доктаамал харылзаалыг, 2014 чылга

деңнээрге, 55,8 хуу хөй.

Амыдырал-чуртталганың кадык-чаагай хевирин чон ортунга суртаалдап, арага-дары аймаан садарын кызыгаарлаан хемчеглерниң түңнелинде арагага хораннанып өлүп чоруктарның саны 2018 чылда 15,3

экизин дилээр" деп үлеер чугаа бар болгай. Миграция — кижилер амыдырал-чуртталганың эки байдалдарын дилеп азы өөренир, ажилдаар дээш, чурт иштинге, чурттар аразына көжери-дир. Тыва өске регионнардан кижилер көжүп

2019 чылдың январь 1-ниң байдалы-биле
Тыва Республикада доктаамал чурттакчы чонунуң
сан-түңү (Краноярсктагы медээзи)

хуу кызырылган. Арага ишкен уржуунда чогуш-содаага кемдээн кижилерниң саны 20,7 хуу кызырылганын эмчилер демдегеп турар.

Сөөлгү 10 чылдарның дургузунда кижилерниң ортумак назыны 53 хардан 66 хар четкен. 2016 чылга деңнээрге, 2018 чылда кижилерниң өлүрү 8,5 хуу эвээжээн. Сөөлгү 5 чыл дургузунда Тыва Республиканың чурттакчы чону чылдың-на 2,5 муңга көвүдөп, 2019 чылдың январь 1-де байдал-биле 324,42 муң четкенин Күрүнениң федералдыг статистика албанының Красноярск край талазы-биле эргелелиниң сан-чургайлары бадыткап турар.

Кайы-бир девискээрниң чурттакчы чонунуң көвүдээринге азы эвээжээринге миграция база салдарлыг. "Балык сугнуң ханызын дилээр, кижилер чуртталганың

Кижилерниң төрүттүнер хуузу өлүп-хораарының хуузуңдан хөй болганы-биле, баш бурунгаар шинчилелдер өзүгээр алырга, өзүп көвүдээри 9 хууга бедип, Тываның чонунуң саны 2030 чылда 353,9 муң кижилерге чедер.

Хөй ажы-төлдүг болгаш чединмес өг-бүлелерге акша-төгөрик дузасы, чуртталга бажынары тудар чер участоктарын бээр дээш, чурттакчы чоннуң өзүп көвүдээринге салдарлыг ажилдарны республиканың удуртулгазы үргүлчү чорудуп келген.

Ажыл-агыйжи кижилерниң чамдыызы акша-төгөрик-биле дуза көргүзери ийи-чаңгыс хамаатыларның сеткилинге азырадыкчы хөөннү тыылдырып турар чадавас деп бодалды илередип турар. Чоннуң улуг деткимчезин алган "Инек-чемгерикчи малым", "Социал картофель", "Аныяк өг-бүлөгө — кыштаг" губернатор төлөвилелдери хевирлиг дузаны хөй ажы-төлдүг өг-бүлелерге чедирери алызында эки түңнелдерлиг болур деп санап турарлар. Бо бодал база чөп-ле боор: кижилерге "сыырткыштарны" б

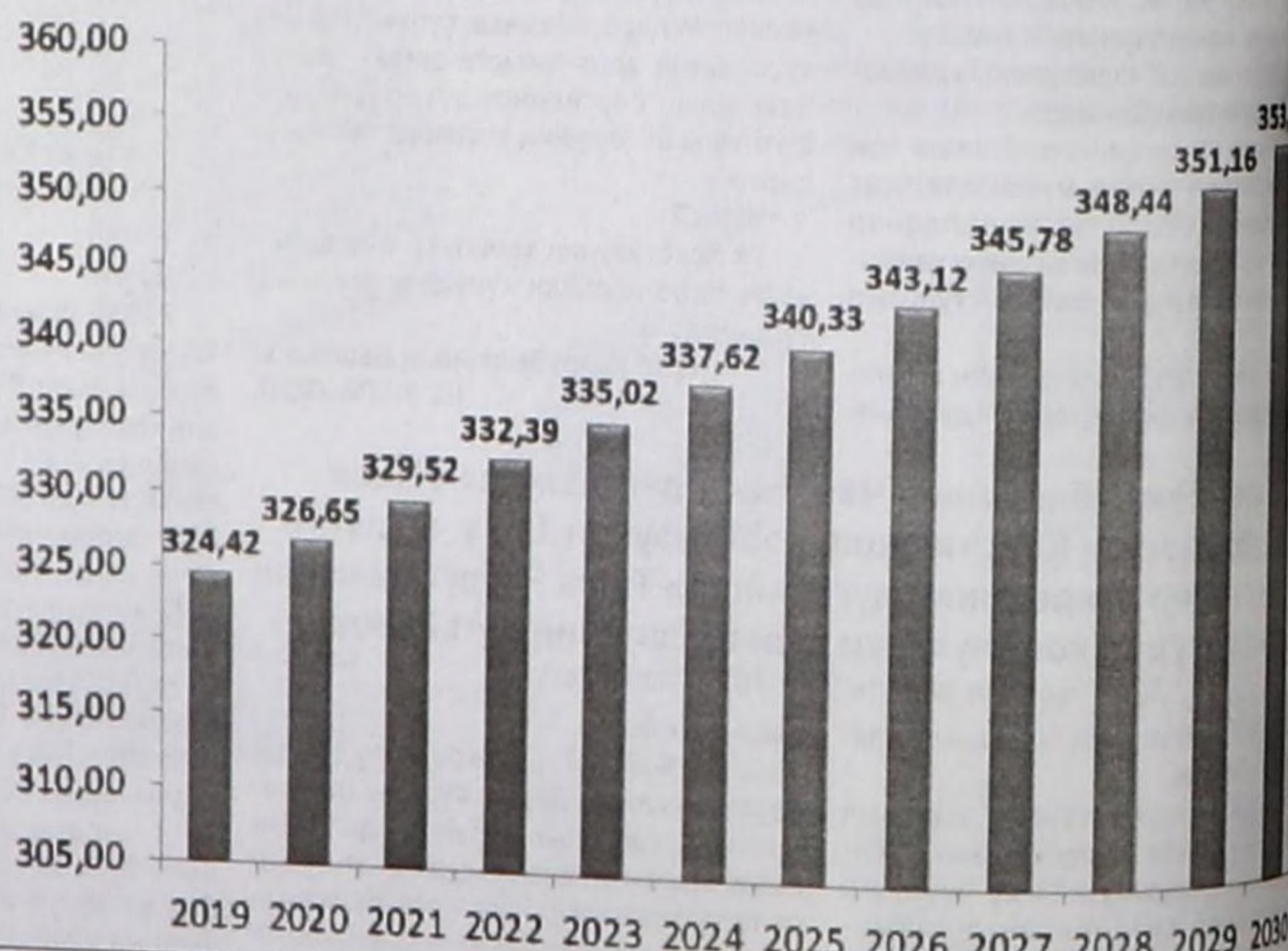
"балыктап" чаңчыктырганы дээр эвеспе.

Республиканың удургазы амгы демографтыг далды хынамчалыг сайт көргөш, Тыва Республиканың Баштыңының 2019 чылдың 1-де №41 Чарлы-биле Тыва Баштыңының чанынга Демографтыг политика талазы чөвүлелди тургускан.

Бо чөвүлелдин баш хуралын база эрттирген. Демографтыг политика талазы биле кылып чорудар эң чамалыг ажилдарның угланыш нарын тодараткан. Ол деге кожууннар болгаш сум деңнелинде демографтыг политика талазы-биле ажил бөлүктөрни тургузары бол оларның удуртукчуларыны алыры, амыдыралы чедин өг-бүлө бүрүзүнүн социал портун тургузары, адрес төлөвилелдери долузу-биле даңзылаары дээш оон-даа хемчеглери-дир.

Шаңгыр-оол МОН

2030 чылга чедир Тыва Республиканың доктаамал чурттакчы чонунуң өзүлдээринин баш бурунгаар медээзи (экстраполяция аргазы-биле)

Тыва Республиканың чурттакчы чонунуң 2030 чылга чедир өзүлдээринин назы-хар аайы-биле аңгылааны

кирип кээрге, республиканың чурттакчыларының саны көвүдээр, көжүп үнерге, эвээжээр. Тывадан чоруп, республикаже кээп турар кижилерниң саны шоолугла карышкак эвес, миграцияның ортумак көргүзүлгелеринден көвүдөйүн турар. Күрүнениң федералдыг статистика албанының Красноярск край талазы-биле эргелелиниң сан-чургайлары-биле алырга, 2017 чылда Тывадан янзы-бүрү чылдагааннар-биле 1055 кижилер РФ-тиң өске регионнарында чоруткан, а 2018 чылда республикадан чоруткан кижилер эвээжээр — 980 кижилер.

«Кара-Хаак» полигонда

АДЫГЖЫ АЪТТЫГ ШЕРИГЛЕР

Ыылда 55-ки тускай (мото-адыг-аг бригаданың полигонунга ыг марафон) маргылдаазынга риглерден тургустунган ийи ко-киришкен. Тергидеэн команда ы обласка эртер россияжи чадага иилилгени эртер.

андааларның кежигүннери, мара-н шииткекчилери, командирле-рылдаа эгезинде эртер орукту ип көргөн. Кызылда 55-ки тус-ото-адыгжы) даг бригаданың агжум оркестри шериг аялгазын бээр-ге-ле, бирги команданың ннери чадаг халып үнүптүлөр.

ринге белеткенип турар ийиги аның шериглеринге чедип, кайы елеткенип турарын сонургап ым. Олар доктаамал дайынчы елде болгаш, эртер орук ындыг улуг шаптараазыннар чок бо-гуааладылар. Чүгле харын аът алгаш, гранатты часпайн октаа-ен звес дээрзин демдегледі.

өөредилгелеринге ажыглаар тың деңзизи 600 грамм. Олар иг өөредилге үезинде ол-ла хире идиг даштарны ырадыр октап Командааларның кежигүннери шуптузу спортчулар. Чурум езу-иги команда үжен минута эрте үнүптү. Марафонунң түңнелин е команданың сөөлүнде кел-гүнүнүнң үези-биле демдегледі,

түңнээр. Ынчангаш команда демниг болурга, түңнелдер эки болуру чугаажок.

Аъттыг шериг ротазының командири майор Юрий Кудрявцев марафонунң эртер чурумун таныштырды: «2019 чылда Делегейниң бүгү-армейжи оюннарның программасынче «Аъттыг марафон» (АРАВТ) деп чаданы бир дугаар кириген. Бо хүн мында бистиң бригаданың шериг-леринден шилиттинген тергидиннерниң тергидиннери кара адарынга, моондактар эртеринге адааннашкан. Чурум езугаар марафонга 10 аът болгаш 10 шеригжи киржи. Үш-үш кижі курлавырда. Ма-рафон 2 чадага эртер. Кыска 200 метр хемчээлди команда чадаг эртер. Ийи чарлып алгаш, шериг өөредилгелеринге ажыглаар гранаталарны 10, 30, 35 метр ырак черден часпайн октаар ужурулуг. Бир звес чазыптар болза, 100 метр төгерик шөлдү маңжып эртер торгаалга онаар. Ынчан олар алдын өртектиг үе-шагын чидирип ап болур. Улаштыр 200 метр моондактарлыг кезекке чаржыр, пулемет, автоматтыг винтовка, Калашниковтун ав-томады-биле шериглер караны часпайн адар. Дараазында шөлге эзертеп каан аъттарны мунуп алгаш, тактиктиг шөлге гранатты часпайн октааш, финишке че-дир халдып кирип келир. Ниитизи-биле 7 километр 200 метр хемчээлди орукту эртер.

Ийиги чадазы — «Аъттыг марафон». Аъттыг шериглер старттан финишке че-

дир 130 километр орукту эртер. Үжен ки-лометр болгаш суглуг моондакты эртип, «миналыг» шөлдү айыыл чок кылдыр, аштап-арыглааш, бир шак дыштаныр. Дараазында шилип алган аъдын сы-дым-биле шалбадаар. Команданың бир киржикчизи аътты 2 минута дургузунда эзертээр ужурулуг. Тургускан үеден эртер болза, секунда, минуталарын казыыр. 90 километрни эрткен соонда, кезек дыштаныр хонаш тып, одагланыр. Эрте-нинде 200 метр черге «аарыг» кижини, 500 метр хемчээлге 30 кил ок-чемзектиг хааржакты чедирер. Ооң соонда бе-зин финишке чедир 10 километр орук кезээ артар. Финишти эң сөөлгү келген аъттыг шеригжиден санаар. Мээң бода-лым-биле бирги чадаже хөй күш үнер болгаш адыгжыларның часпас дуржул-газы негеттинер. Ынчалза-даа Кызылда 55-ки тускай даг бригаданың шериг херээн эрттирип турар оолдар тактиктиг өөредилгелерни доктаамал эртип турар болгаш бо хүн эки көргүзүлгелриг болду».

Дайынчы С.Р. Чусумаа финишке бир дугаар ак аъды-биле халдып кирип ке-лирге, марафонну кайы хире эрткенин со-нуургадым. «Кызылда 55-ки тускай мото-адыгжы даг бригаданың ийи чыл чеде бердим. Кыска дистанцияны эртери берге звес болду. Бистиң командавыс доктаа-мал белеткенип турар болгаш шөлдерде тургускан моондактар ажырбас-тыр».

Сержант Г.Е. Юрковка моондактар эртери элээн берге болганын чугаа-лады. Ол боду Кызылдан. Каа-Хем кожууннун Сарыг-Сеп сумузунун чоогун-да сержантының дөргүл-төрелдери мал-маган тудуп турар. Ынчангаш ол дышта-ныр хүннерде аът мунуп өөренип алган. Чугаалажып турувуста шеригжи аъдының бажын суйбап, кижі биле чылгы малдың аразында харылзаазын илередип турду. Кызылда 55-ки тускай бригадада ол 4 чыл шериг албанын эрттирип турар.

Амгы үеде аъттыг шериг ротала-рындан тергидиннерни илередип турар. Бистиң оолдарывыс Рязань обласка

Бүгү-российжи чадага киржир. Дараазында план езугаар июль 23-те Россияның чүгүрүк аъттыг тергидин дайынчылары Моолче аъттаныптар. Аңаа чедир «Ка-ра-Хаак» полигонга олар белеткенир. Делегейниң бүгү-армейжи оюннары (АрМИ-2019) август 3-17 хүннеринде эртер. Ооң кол сорулгазы — күрүнелер ара-зынга кады ажылдажылганы сайзырады-ры, чепсектиг күштерниң эп-найыралын быжыглаары.

Аъттар эге дээрзинде ок-боо даа-жындан хоюп турганын шериг оолдар чугаалаар. Ынчангаш боодалга үезинде ырак звес черге малдарны өртеп ал-гаш, дары чыдынга, шимээн-даашка чаңчыктырып турган. Чижилгелиг адаан-мөөрейниң түңнелинде шериглерниң мергежили улам бедип, дайынчы белет-келге салдарлыг болуру билдингир.

Шончалай ХОВАЛЫГ.
Авторнун, Арслан АРАКЧААНЫҢ
тырттырган чуруктары.

Тываның төөгүзүндө ужур-дузалыг болушкуннар дугайында кажан-даа утпас, ону мөңгөждери чугула дээрзин "Хомду дайынының киржикчилеринге мөгейиг" деп концертке келген чон аразында чугаалажып олурду.

Концертти Россияның болгаш Тываның алдарлыг артизи Анзат Куулар «Ие кижиниң чалбары» деп дайын-чааже ажы-төлүн үдөп турар херээжен кижиниң окур-хевирин көргүскен монологу-биле ажиткан. Дараазында Тываның национал оркестри көрүкчүнүң хей-аъдын көдүрүп, экранда көстүп турар чуруктарның утказын күштелдириптер, карак четпес улуг делгем ховуларда аъттыг халдып олар, кадыг-ширини шырай-арыныг маадырлар каракка чуруттунуп кээр кылдыр аялгаларны ойнап күүсеткен.

Хомду дайынынга киришкен өгбелеривис Тываның төөгүзүгө база бир уттундурбас арыннарны арттырганын Тываның Чазааның Даргазының оралакчызы Анатолий Дамба-Хуурак сөс ап, байырын чедирип тура чугаалады. Хомду шивээзин хосташкан маадырларывыстың зрес-дидимин, шыдамын демдеглээн болгаш ам-даа оларның ат-алдарын мөңгөждер талазы-биле казак-чагырганың ап чорудар хемчеглериниң дугайында, ол ышкаш Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолдун байыр чедиришигиниң дамчыткан. Ылаңгыя Хомду дайынының киржикчилеринге тураскаал комплексти тургузары, маадыр өгбелеривистиң даңзын сиилбип мөңгөждери, дыштанылга серлиин ажыдар талазы-биле даалганы

Дайынчы өгбелерге мөгейиг

Анай-Хаак Үндүүевна Сат —
Хомду дайынының киржикчилериниң салгалы.

республиканың бирги удуртукчузу Кызылдың мэриязынга берген. Оон аңгыда тыва казактың төлээлери Хомду дайынының киржикчилериниң адын мөңгөждери-биле тургустунган ачы-дуза фондузунче бир хуннун шалыңың деткимче кылдыр шилчидерин чонга дыңнаткан.

Концертке делегейде сураглыг хөөмейжилер, ыраажылар, Тываның алдарлыг артистери, уран чүүл бөлүктери деткип киришкен. Россияның алдарлыг артизи, Тываның улустуң хөөмейжизи

Кайгал-оол Ховалыг сенгел тываларының ырызын чонга бараалгаткан. Ол ышкаш билдингир «Алаш», «Тыва» аас чогаал бөлүктери сыгыт-хөөмейин дайынчы өгбелерге тураскаадып күүсеткен. «Дайын-чаага тиилеп чораан, дадай дивес Соруктуг-Маадыр...» деп одуруглар-биле ырга маадырның салгалдары, оларның аразында Россияның, Тываның улустуң артизи Надежда Куулар, композитор Буян-Маадыр Түлүш олар ырлап күүседирге, көрүкчүлөр маадыр ада-өгбелер дээш чоргаарланып олурган. Ук ыры 2011 чылда чогааттыг, аялганын шала шимченгир, шеригжиткен хөөннүг, эрги аян-биле ажылдап кылдынганын Хомду дайынының бир киржикчилериниң салгалы

композитор Буян-Маадыр Түлүш та-йылбырлап, бодунуң бодалдары-биле үлешти. Кыргачазының чагааларында, ай-айы-биле кеткен тонунуң эдектерин эледи дайзын-биле тулчуп чоруп турганын бичии тургаш, дыннаанын ол сактып чугаалады. Бо төөгүнүн дугайында кино-чурукту тырттырып, а эң кол чүүл төөгүлүг барымдааларны хөлүн эрттир чеченчидип, литературлуг дылче шилчипейн, шын болушкуннарны, кадыг-дошкун тулчушкуннарны анык салгалдарга көргүзүп, төөгүгө арттырары чугула деп композитор демдегледі.

Хомду дайынының база бир киржикчилериниң салгалы Аян Мандан-Хорлуунуң тургускан «Эзир-Кара» деп танцызын «Саяннар» аттыг күрүнениң ыры болгаш сам ансамбли күүсеткен. Кожа-хелбээ Моол күрүнеде чурттап чоруур төрөл тыва чонувустуң Хомду дайынынга киржип чораан өгбелериниң база моол уктуг хостакчы маадырларның чырык адынга тураскааткан ырылар, аялгалар ол кезээ чаңгылангыч турган. Тываның ат-сураглыг артистери Омак Ооржак, Сайдаш Монгуш болгаш Тываның күрүне университетинде, Кызылдың уран чүүл колледжинде өөренип чоруур сургуулар концертти тускай аяныг шиник-хөөн кирип күүсеткен.

Залда олурган Моол күрүнеден келген аалчылар концерти аажок сонуганнар.

«Чаңгыс төөгүлүг бис, ону сактып чоруур болзувусса эки моол өңүктөр демдегледип турду дайынының тирилелгези турбаа амгы үеде Тываның салым-чолдыг турар» — деп, чогаалчы Ка Чооду бодалдары-биле база үлүхүндө ук дайынның эртип турган киржикчилериниң салым-чолуң, лыг чоруктарын, дайын шөлүн келгеннерниң төөгүзүн школа төөгү кичээлдеринге база өөрө чугулазын чогаалчы демдегледі. «Өгбевистиң маадырлыг чоргаарланып чоруур бис» Чөөн-Хемчиктин Хайыракаандың 83 харлыг малчын Анай-Хаак Үндүүевна Сат чугаалап олурду. Оон ачазы төрөөн акызы ол үеде Булуң-Чоо (амгы үеде Баян-Кол) Куулар чейзеңи чораан Оспан Куулар эрге-дужаалын хүлээткеш, Хомду дайынында тыва чонунуң хосталгач чорупканын ол сонугаткан.

«Хомду дайынының киржи

ринге мөгейиг» деп концертке кижиги бүрүзү ук төөгүлүг болуу мөңгөждеринге бичии-даа болуу хуузу кириген. Тываның Чазааның гуманитарлыг болгаш социал-экономика тускай шинчилер институтунун үндүргени «Хомду дайыны хостааны» деп номну ажылдаган эртеден Василий Салчак «Төөгү чедир ажиттынмаан, билдинмес кыялы» ам-даа бар. Ынчангаш Хомду дайынының маадыр өгбелериниң салгалдары материалдарын институтче дагып бээрин база кыйгырган. Концертке киржип келген артистерге фондунунундан ол хүндүлүг бижиктерин бот номнарны белекке сөңнээн.

Виктория Ай

Арслан АРАКЧААНЫҢ тырттырган чуруктар.

РФ-тиң алдарлыг артизи, ТР-ниң улустуң хөөмейжизи
Кайгал-оол Ховалыг.

Сценада моол сургуулар.

Улусчу эртемден

алчының уран сөзү
тар билбес хавыялыг.
чогаал, эртиме байлаан
алдаржыткан,
виске, эртемденге
мөгөөлгөр!

ачоннуң аас чогаалының чыык-
лусчу эмнелгениң лама эмчи-
ва Республиканың алдарлыг
кчызы, Тываның Чогаалчылар
иниң кежигүнү Дарыма Киш-
вич Ондарның 85 харлаан ою
штыр ооң чырык адын мөң-
ринге тураскааткан байырлыг
и Алдан-Маадыр суурга эрт-

нун баштыңы, Төлээлекчилер
ның даргазы Урана Ховалыгның
и чонга байыр чедириши-
хемчег эгелзэн. Дараазында
Маадыр суму чагыргазының
Арбак Ооржак эртемден Да-
дарның өг-бүлезинге, чалаткан
рга байыр чедирген.

ткан аалчыларга, чыылган
үт-Хөл кожуунуң баштыңы,
кчилер хуралының даргазы
зытпаа, кожуун чагырга дарга-
ндар чылыг сактышкыннар-
лап, байыр чедирген.

амчык хөй талалыг салым-
ыг чаңгыс чер-чурттуувус,
О.К-Ч. Дарыманың чырык
эртемденниң ажил-ижиниң
яазын үнелеп, делгерей
ерни эртемденнер Зоя Сам-
и Донгак, Маргарита Кунгаа
тыва культура төвүндөн Айла-
н дээш оон-даа өске хүндүлүг
р улуг өгбевисти хүндүлөп,
берген.

и-практиктиг конференцияның
рудулгазынга эртемденниң
чы ажил-ижин алгап-мактап,
ывазын чонун делегейге ал-
иң, тыва аас чогаалын төөгүге
ис кылдыр арттырган эртем-
и-ва чоннуң дириг эртимеңи
елди берип, ооң өг-бүлезинге,
нге, төрелдеринге чылыг-чым-
ири келген хоочуннар. Сүт-
уннуң өөредилге шугумунда
зейлериниң эргелекчилери,
илер илеткелдирни кылган.
-маадыр ортумаа школазының
ругларның уран чүүл шко-
өөреникчилери улустуң аас
күүсеткеннер. Тоол ыдарынга
и 5-ки класстың өөреникчизи
онгушка эртемден Маргарита
дик үнелелди берип, моон-даа
оолдарны ыдып, концерттер
аларынга киржип турарын
и.

айгамчык төөгүлүг болушкун
адыр сумузунда ном саңыга
г чаңгыс чер-чурттуувус,
и, улусчу эртиме чыыкчызы
ндарның адын тывысканынга
нып, сеткиливис ханызындан
р бис.

ың гуманитарлыг болгаш
кономиктиг шинчилелдер
нун эртем ажилдакчылары
каның фондузунга ховар
омнарны белекке берген.
ожуунуң төп ном саңының
ылары ном садып алыры-би-
рубльдин сертификат шы-
тывыскан. Сураглыг эртемден
и Дарыма Киш-Чалааевич
и хөрек чуруун библиотека-
екке сунган.

исти алдаржыдаал!» деп
кежээни Тываның улустуң
и Андрей Монгуш, Тываның
и Олер Сарыглар болгаш
убликаның алдарлыг артис-
а Сат, Чечек Монгуш концерт
иле дооскан.

Маадыр сумузунуң Хоочун-
елиниң мурнундан келген
га болгаш эртемденниң өг-
ажы-төлүңе, төрелдеринге
хемчегни эрттиреринге улуг
и бергени дээш өөрүп четтир-
илереди мөгөйдивис.

Дарыма — кайгамчык киж-
ирээзи. Оваа дагылганын
эрзэн чери Манчүрек хемниң
улуг Таңдылар көстүп турар
ип кылганы төөгүге балалбас
рган. Чылдың-на Наадым ба-
да дагып чоруурувус «Оваа
» деп езулал чаңчыл болган
глерниң бирээзи.

К.С. ДОНГАК,
Алдан-Маадыр сумузунуң
нар чөвүлениниң даргазы,
чүш-ажылдың ооңчу

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

Ирина Шекпер-ооловна ОЧУР

Ирина Шекпер-ооловна Очур — Тыва Республиканың алдар-
лыг ажилдакчызы, «Шылгараңгай күш-ажыл» дээш медальдың
эдилекчизи, Россияның Херээженнер эвилелиниң «Дочерям
Отчизны» медальдың эдилекчизи, үр чылдар иштинде Тываның
Херээженнер эвилелиниң даргазынга ажилдап чораан.

Ирина Шекпер-ооловна 1940 чылдың сес айның чээрби
бирде Теве-Хаяга төрүттүнген, өг-бүлезинде чеди кижиниң эң
улуу. Школачы чылдарында пионер организациязынга дружина
даргалап, комсомол эге организациязынга комсоргтап, хөй-
ниити ажилдарга доктаамал киржип чораан.

1960 чылда Бай-Тайганың Шуй ортумаа школазынга өг-бүле-
зиниң аайы-биле орус дыл, литература башкылап ажилдаан.
Красноярскиниң башкы институтунуң география болгаш эсте-
тика факультетинге бот-өөредилге-биле өөренип кирер тургаш,
1963 чылда Кызылга биология факультеди ажиттына бээрге,
ажыл-амыдыралының аайы-биле олче шилчиттирип алгаш,
дээди эртемни чедип алган.

Партияның айткалы езугаар Тожуга башкылап ажил-
даан. Тожуге ажилдап чоруурда хостаттырган комсомол эге
организациязының даргазы, комсомол обкомунуң пленум

кежигүнү, эрге-дужаалы бедик
турган. Ол кожуунга ажилдап
турда, комсомол райкомунуң
бирги секретарына томуйлаан.
1967-70 чылдарга чедир Тожуга
комсомол райкомунга беш чыл
ажылдаан. 1971-73 чылдарда
Новосибирскиниң партия шко-
лазын дооскан. 1976-1991 чылга
чедир Барыын-Хемчик кожуунуң
Херээженнер чөвүлелинге сур-
таал килдизин удуртуп ажилдаан.
1991-1997 чылдарда ТР-ниң күш-
ажыл комитетинге, 1996-2008

чылдарда Тыва Республиканың Херээженнер эвилелин удуртуп,
бүгү назынында хөй-ниити ажилдарга төлептиг бараан болуп,
Тываның херээженнериниң дугайында тураскаалдыг белек
номну ийи удаа бот-идепкейи-биле парлап үндүрген. Ирина
Шекпер-ооловнаның кылган ажил-херээ бистиң чүректеривиске
чылыг сактышкын болуп, Тываның ат-сураглыг удуртукчу
херээженнериниң төөгүзүңге артар. Ажы-төлүңге, чоок киж-
леринге ханы кажыдалды кезээ мөңгөде илередип тур бис.
Арга-дуржулгазы байлак коллегавыстың чырык өртемчейден
чарлып чорутканы бистерге харааданчыг-дыр.

Тыва Республиканың Херээженнер эвилели.

ТИИЛЕЛГЕНИҢ ЧИИГЕЛДЕЗИ
МАЙ 9 ТАВАРЫШТЫР ХУУ ЧАРЛАП-
ДАРГА 50%, ЮРИДИКТИГ ЧЕРЛЕРГЕ 30%
АКЦИЯНЫ ЧАРЛАП ТУР БИС.

Ук акция 2019 чылдың май 30-ге
чедир болур.

Диплом и приложение, выданный на
имя Монгуш Алены Владимировны
ФГБОУ ВПО «Тувинский государствен-
ный университет» 101724 0978011 от 25
июня 2015 года, рег. номер 890 от 01 июля
2015 года, считать не действительным.

ЧАРЛАЛ

ФГБУ «Тыва мелиорация суг ажил-агыйының
эргелели» дыңнадып тур:

Россияның Көзз ажил-агый яамызының Мелиорация
департаментизиниң 2019 чылдың апрель 12-де бады-
лаан санаашкыннар-биле күрүне системаларында
(Барлык, Алаш, Чадаана, Ай-Мырлыг, Терезин, Тес-
Хемниң О.С.) суг бээр хандырылгаларның 2019 чылда
өртээ м3 — 0,02 руб. болур.

МӨГЕЙИГ

Бистиң ынак ававыс, кырган-ававыс
Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы, Улус
өөредилгезиниң тергини, Өвүр кожуун-
нун хүндүлүг хамаатызы база хөй-хөй
шаңналдарның эдилекчизи Допур Сатовна
ДАМБАНЫ сөөлгү орукче үдешкен чону-
вуска, Чаа-Суур школазының коллективин-
ге, ырак-чооктан келген төрелдеривиске,
моральдыг болгаш материалдыг дузаны
көргүскени дээш өөрүп четтирип, мөгөйдивис.

Уруглары, өөнүң ээзи,
төрелдеринден.

Прокурор хыналдазы

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТПЭЭНИ

Адыр-Кежиг суурда «Радуга» бичии
уруглар садынга, Доора-Хемде бичии
уруглар болгаш аныктарның спорт
школазынга Тожу кожуунуң прокура-
туразы хыналданы эрттирген.

Ажылды берип турар чер РФ-тиң
Күш-ажыл кодекзиниң 22-ги чүүлүңге
үндөзилеп, күш-ажыл байдалының
тускай үнелелиниң дугайында хоойлу-
жудулгада көрдүнгөн хүлээлгелерни
күүседир ужурлуг.

«Күш-ажылдың байдалының тускай

үнелелиниң дугайында» 2013 чылдың
декабрь 28-тен №426-ФХ Федералдыг
хоойлунуң 4-кү чүүлүнүн 2-ги кезээниң
1-ги пунктузу ёзугаар, ажил берип турар
чер күш-ажылдың байдалында тускай
үнелелди чорударын хандырып бээр
хүлээлгелиг болур, ооң иштинде бо
Федералдыг хоойлунуң 17-ги чүүлүнүн
1-ги кезээнде доктааттырган таварыл-
галарда, күш-ажылдың байдалында
пландан дашкаар тускай үнелел кылыр
хүлээлгелиг болур.

АВАРИЯ БОЛГАН ЧЕРДЕН ДЕСКЕНИ ДЭЭШ...

2019 чылдың апрель 1-де Күрүне
Думазы сөөлгү үш дугаар номчулга-
зында орук озал-ондаанга буруулуг
болгаш аңаа когараан кижилер бар
болган таварылгаларда, ол черден
дезипкен чолаачыга хамаарыштыр
кеземчени шыңгыырадыр дугайында
хоойлуну хүлээп алган.

РФ-тиң Кеземче хоойлузу бол-
гаш Административтиг корум-чурум
үрээшкннериниң дугайында кодекси-
зинде хүлээп алган өскерлишкннер
езугаар, орук озал-ондаа болган черден
дескен чолаачы кем-хөрек үүлгедикчизи
кылдыр санаттынар. Бир звес когараан
кижи бар болза, озал-ондаа болган
черден дескени дээш 4 чылга чедир хос-
талгазын казып шиидип болур; бир звес
чаңгыс кижиге чок апарган болза, 7 чылга
чедир; ийден оон хөй кижилер чок бол-
ган болза, тос чылга чедир шииттирер.

чүүлүңге өскерилгелерни немээр. РФ-
тиң Административтиг корум-чурум
үрээшкннериниң дугайында кодекси-
зиниң 12.27 чүүлүн тодаргайлаар: бир
звес орук озал-ондаа болган черге ко-
гараан болгаш чок болган кижилер чок
болза, оон дескен чолаачыны 15 хонук
дургузунда хоругдаар азы машина мунар
шыңзылгазын хавыраар.

2019 чылдың үш ай дургузунда
Тываның девискээринге 8 орук озал-
ондаа болган черден дескен чолаа-
чылар демдеглеттинген. Оларның хөй
кезии туттурган. Эрткен хүннерде ис-
телге хемчеглериниң түңнелинде орук
шимчээшкнниниң чурумун үрзэн ийи
чолаачыны туткан.

Бирээзи «Тойота Корона» авто-
машинаның чолаачызы хажыы талазы-
ның аразының хемчээлин сагываа-
нындан тургузуп каан турган автома-
шинаның үстүгүн, ол черинден дезип-

Айыттыг албан черлеринде күш-
ажылдың байдалында тускай үнелелди
кылбаан дээрзи хыналдага илереттинген,
ооң-биле холбаштыр кожуунуң прокуро-
ру Федералдыг хоойлужудулганың хажы-
дышкынын чайладырын хүлээндирер
дугайында иск-негелдени Тожу район
судунче кириген. Суд негелде билди-
ришкннерни сайгарып көргөш, 2019
чылдың июль 01-ге чедир күш-ажылдың
байдалында тускай үнелелди кылдырар
хүлээлгелерни албан черлеринге дагып
каан. Судтуң шиитпирин күүседирин
кожуунуң прокурору контролга алган.

Тожу кожуунуң прокурорунуң
дузалакчызы Аян ОПАЙ.

КАИ ажилдакчыларының истелге
ажылдарының түңнелинде 1998 чылда
төрүттүнген аныяк кижини туткан.

Ийи дугаар таварылга Кызыл
хоорайның Ровенская кудумчузунга
болган. «Деу Нексия» автомашинаның
ээзи ээр черге удур кел чыдар «Газель»
автомашинана орукту чайлап бербейн,
үскүлешкен түңнелинде ол черден де-
зипкен.

Амгы үеде туттурган кижилерге ха-
маарыштыр РФ-тиң Административтиг
корум-чурум үрээшкннериниң дуга-
йында кодекстиниң 12.27 чүүлүнүн 2 кезээ
езугаар Орук шимчээшкнниниң дүрүмүн
хажытканының түңнелинде орук озал-он-
даа болган черден дескени дээш херекти
оттурган.

Административтиг херектерниң ис-
телгеги уламчылап турар.

ТР-ниң ИХЯ-да
ОШАЧКИ эргелели.

Хоочуннарның ажил-ужи кажан-даа уттундурбас!

Раиса Күнзен-ооловна ЛОЙГУ Эрзин кожуунун Бай-Даг сумузунун «Дамырак» уруглар садында 45 ажыг чылдарның дургузунда ажилдап чоруур хоочун башкыыс. Уруглар садында ам-даа музыка хөгжүм башкызы болуп ажилдап чоруур чогадыкчы, сагынгыр, шалып ишти, хоочунувус. Мөзү-шынар кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып, келир үеде төлөптүг кижилер кылдыр хевирлээринге үлүг-хуузуун кадып чоруур башкыыс. Уругларга янзы-бүрү мөөрейлерни база байырлардарны эрттирип чоруур. Бодунун назы-харын барымдаалабайн, ам-даа аныяк шинчилиг ажилдап турар.

Дыка хөй доозукчуларның ынак башкыыс. Доостурган өөреникчилеринин аразында кандыг ыраажылар, шүлүкчүлөр чок дээр. Оларның аразындан Тывада билдингир «Угулза» ансамблинде игил хөгжүмүн ойнап чоруур Мая Дупчурну адап болур. Бичии чаштар Раиса Күнзен-ооловнаны ам-даа «Баян башкы» деп адаарлар. Ыры-хөгжүмгө өөреткен уруглары кожуунун база республиканын янзы-бүрү мөөрейлеринге идепкейлиг киржип чоруурлар.

Раиса Күнзен-ооловна Россия Федерациязының ниити өөредилгезинин «Хүндүлүг ажилдакчызы», «Күш-ажылдың хоочуну» деп хүндүлүг аттарның эдилекчизи.

Алевтина Адышовна СЕРЕДАР Эрзин кожуунун «Дамырак» уруглар садынга 1978 чылдан эгелеп кижизидикчи башкы болуп, 40 чыл дургузунда ынак мергежили-биле ажилдап чоруур. Аныяк-өскенге арга дуржулгазын айтып берип, дагыныкчызы болуп ажилдап чоруур.

Сумунун база кожуунун янзы-бүрү хөй-ле юбилейлиг шаңналдарының эдилекчизи. Россия Федерациязының ниити өөредилгезинин «Хүндүлүг ажилдакчызы», «Күш-ажылдың хоочуну» деп хүндүлүг аттың тергилени.

Ажилдап чораан үезинде 500 ажыг уругну школаже белеткеп кириген. Оларнын аразында амгы үеде төрөөн Тывада ажил-агыйның янзы-бүрү адырларында төлөптүг ажилдап чоруурлары кайы көвей.

Алевтина Адышовна Середар — ёзулуг удуртукчу шынар сиңген, арга-дуржулгалыг башкы. Ооң «Дамырак» уруглар садынга чүгле эргелекчилеп чораан стажы 15 чыл ажа берген. Ол эргелекчилеп турган үезинде уруглар саны көвүдээни-биле амгы чаа уруглар садын немелде тудуг талазы-биле айтырыгны тургузуп, көдүрүп тургаш, ону боттандыраарын чедип алган удуртукчу башкы. Ам бо үеде ол-ла «Дамырак» уруглар садында кижизидикчи башкы болуп ажилдап чоруур хоочунувус.

Анисья Байыр-ооловна САГААЧЫ Эрзин кожуунун Бай-Даг сумузунун «Дамырак» уруглар садында 40 чылдар дургузунда дузалакчы башкы болуп ажилдап чоруур. Ажилдап келген үелеринде чүгле бодунун эки талаларын көргүзүп чораан. Ажылынга эз-харысгалгалыг, кызымак, негелделиг, ак сеткилдиг талаларын көргүскен.

Хоочун ажилдакчыыс «Дамырак» уруглар садынга чүгле дузалакчы башкы ажылын кылган эвес база дыка үр үениң дургузунда завхозтап ажилдап чораан.

Ажы-төлүнгө чүгле улуг кичээнгейни салып, өөредип, кижизидип өстүрүп каан. 3 ажы-төлдүг. Улуг уруу Кызыл хоорайның уран чүүп училищезинин игил салбырын дооскан. Оглу Кызылда харылзаа четкизинде үр чылдар дургузунда чолаачылап ажилдап чоруур. Хеймер кызы авазының ажилдап турары «Дамырак» уруглар садында кижизидикчи башкы болуп ажилдап чоруур аныяк башкы.

Ол ышкаш дузалакчы башкыыс уругларның мөзү-шынар кижизидилгезинче үлүг-хуузуун кирип чоруур деп демдеглээри чугула.

Анисья Байыр-ооловна «Чылдың кижизи» деп хүндүлүг аттың эдилекчизи база С.К. Токаның төрүттүнгөн 110 чыл оюнга тураскааткан хөрек демдээниң эдилекчизи.

Мая Алдын-ооловна ЧАМЗЫ Эрзин кожуунун Бай-Даг сумузунун «Дамырак» уруглар садында 2015 чылдан бээр эмчи сестразы болуп ажилдап чоруур. Эмчивистиң кыска допчу намдарындан алырга безин төөгүлүг болуп турар.

Эки ажылының түңнели-биле 2004 чылдан 2007 чылга чедир Бай-Даг сумузунун Төлээлекчилер хуралының даргазынга соңгудуп ажилдааш, 2007 чылдан 2014 чылга чедир чонунун бидик үнелелин ап, Бай-Даг сумузунун баштыңыга болгаш суму даргазынга ажилдаан.

Амгы үениң негелдези-биле билиин бедидип, янзы-бүрү сертификаттары өөренип алган «Ие чаштың ажил-херээн организтаары», «Школа болгаш уруглар садтарының ажил-херээн организтаары» деп сертификаттары алган, өске-даа ажил-херектерниң аайы-биле билиг-мергежилин бедидип ажилдап чоруур хоочун.

Ажилдап келген үезинде бодунун байлак арга-дуржулгазын аныяктарга айтып берип, хөй кижинин дагыныкчызы болуп ажилдаан. 1989 чылда «Мергежилинин тергилени» деп аттың эдилекчизи.

Кожуунун, сумунун болгаш янзы-бүрү яамыларның база Дээди Хуралдың хүндүлүг бижиктери-биле шаңнаткан. Россия биле Тываның демнежилгезинин 100 чылы база ол ышкаш партия, комсомол организацияларынга ажилдап чораан эки ажилдары дээш юбилейлиг медальдар болгаш хөрек демдектери-биле шаңнаткан.

Эрзин кожуунун Бай-Даг сумузунун «Дамырак» уруглар садында хөй-ле чылда кара бажы көгергиче кадыкшылын, сеткил чүрээни берип чораан хоочуннарның ажил-ужи кажан-даа уттундурбас!

Э.Н. ХОРЛУУ,
кижизидикчи башкы.
Эрзин кожуун.
Бай-Даг суур.

Байыр чедирешиш

Бистиң чаңгыс курс эживис, хоочун башкы чаяанның журналист Ольга Салчакка 70 хар лейи-биле изиг байырны вис.

О.Д. Салчак 1995 ч. Республиканың Улуг Х. кежигүнүн соңгуткан. 90 чылдарда Чадаана чагырга даргазынга а чогоорайның хүндүлүг хам.

Ольга Доржуевна ТР салыг информация чепсе Россия Федерациязының яамызының, Россияның тер эвилелинн хүндүлери-биле шаңнаткан. Эж сеткилдиг, дузааргак, чон Улуг, бичии чону-би чөптүг, угаан-бодал шы кен юбилар-дыр.

Чадаананың ховар виске чаагай чолду, ү күзедивис.

Хүндүткел-бил

Сайда

Светлана

Роз

Шань

Зоя

Че

Кл

ИЗВЕЩЕНИЕ

В администрацию муниципального района Чаа-Хольской Республики Тыва поступило заявление от гр. Российской Федерации Доржу Валентины Чигжеевны о предоставлении земельного участка в аренду на 49 лет и сельскохозяйственного назначения — животноводство, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Чаа-Хольский район, местечко Кодан, общей площадью 25000 кв. м, кадастровым № 17:14:0501007, с постановлением об утверждении расположения земельного участка на кадастровом плане территории от 23.04.2018г. № 302).

Лицам, заинтересованным в предоставлении данного участка, в течение тридцати дней с момента опубликования и размещения в газете «Шын» необходимо подать письменное заявление, также для ознакомления с схемой расположения земельного участка по адресу: 668221, Республика Тыва, Чаа-Хольский район, местечко Кодан, ул. Ленина, 8, отдел земельных и имущественных отношений администрации Чаа-Хольского района, тел 8 (394) 43-2-12-12. Дата окончания приема заявлений: 25.05.2019г.

солуннун сайтызы: //shyn.ru

электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражы: 11250
Үндүрүлгениң тиражы: 3700

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.
Редакторнун хүлээлгезин
күүседип турар К.К. Монгуш.
Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор — 2-01-35.
Редакторнун оралакчызының
хүлээлгезин күүседип турар М.О. Ондар — 2-17-91.
Секретарь (А.К. Куулар) — 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69.
Реклама, чарлал килдизи (С.С. Кужугет) — 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Ниитилел-политиктиг болгаш социал айтырыглар (редактору Ш.М. Суван).
Экономика, үлөтүр болгаш көдээ ажил-агый (редактору А.Д.Б. Түлүш, корр. Ш.Н. Ховалы).
Культура, чогаал, медээлер база спорт (редактору А.Н. Соян).
Очулга (А.К. Ооржак, Р.Д. Демчик, А.А. Лагзы).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак.
Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык.

Государственное автономное учреждение
Республики Тыва "Издательский дом
"Тыва-медиагрупп".

Харылзаа, информация технология-
лары болгаш массалыг коммуникация-
лар адырынга хайгарал талазы-биле
Федералдыг албаннун Тыва Республика
талазы-биле эргелели «Шын» солуну
2012 чылдың декабрь 3-те бүрткээ.
Херечилелдин дугавары — ПИ № ТУ17-
00068.

Солуну «Тываполиграф» КХН-ге парлаан.
(Кызыл, Щетинкин болгаш Крайченко, 1).
Солунда парлаттыг материалдарның автору
бодалдары редакцияның туружу-биле дүшүрүп
болур. Айыттыг саннары болгаш өске-даа
дынадыгылары дээш авторлар боттары харылзаа-
ла.
Чагыдылга индекс: хуу кижилерге — П6855,
организацияларга — П6860
Солун неделяда үш катал үнер.
Хемчээли 2 парлаар ама.
Номерни парлаггаже дужааганы: график алуур
хөрек кырында — 18.30. Солун калбейн баргача,
телефонне болгаш.